

Smilla, Anna og Alexandra

– Videnskabskvinder i nyere dansk populærlitteratur¹

Fra Frankenstein til Smilla

I populærlitteraturen optræder mange videnskabelige forskere, hvoraf langt de fleste er mænd. Nyere eksempler af meget forskellig karat er Daniel Kehlmanns portrættering af Alexander von Humboldt og Carl Friedrich Gauss i *Opmålingen af verden* (dansk oversættelse, 2007) samt Robert Langdon i Dan Browns to bestsellers *Engle og Dæmoner* (dansk oversættelse, 2005) og *Da Vinci Mysteriet* (dansk oversættelse, 2004). I denne artikel vil vi se på, hvad der sker, når forskere i populærlitterære værker 'skifter' køn og bliver skildret som videnskabskvinder. Har det betydning for den populære fremstilling af forskerrollen, af feminitet, og af relationer kønnene imellem?

Videnskabsmænd er ofte blevet beskrevet uden væsentlige personlige relationer eller social baggrund, og med ensidigt fokus på deres videnskabelige viden og dens konsekvenser. Roslynn D. Haynes understreger netop den stereotype fremstilling af videnskabsmænd i sin analyse af en række klassiske romaner, skuespil og film. De er typisk hårdtarbejdende, kompetente og ambitiøse, og de kan samtidigt være distræte, glemsomme, forvirrede eller direkte tossede. Tit har de ikke social kontakt i normal forstand, men er helt besat af deres naturvidenskabelige kald. Den høje grad af social marginalisering er nært knyttet til videnskabsmandens ekstreme optagethed af egen forskning og til de store risikomomenter forbundet med forskningen. Haynes fremhæver blandt andet Mary Shelleys Victor Frankenstein som et klassisk og meget brugt litterært eksempel på en gal, farlig og fordærvet naturvidenskabelig forsker (Haynes 1994).

Der findes dog væsentlige undtagelser til de entydige mandlige stereotyper i litteraturen. Nicolas Russell har analyseret fremstillingen af naturvidenskabsfolk og det videnskabelige arbejde i britisk populærlitteratur i perioden 1930-1970. Det gennemgående træk i disse bøger er, at langt de

fleste hovedpersoner kommer fra en lavere middelklassebaggrund, og at de alle opnår indflydelse i samfundet gennem deres naturvidenskabelige uddannelse og forskning. Naturvidenskabsmænd kan altså også være samfundsnyttige borgere, ikke bare nørdere eller galninge, og naturvidenskabelig forskning kan være et redskab til social mobilitet, ikke bare en trussel mod samfundsorden (Russell 2009).

Dansk litteratur rummer også mange mandlige forskere, foruden ingeniører, læger m.m. I værket *Dansk Naturvidenskabshistorie 1920-1970* konkluderes det, at vekselvirkningen mellem naturvidenskab og skønlitteratur i det 20. århundrede er sket på tre forskellige niveauer (Thomassen, Nielsen & Nielsen 2006: 456-457):

Det offentlige: Litterær problematisering af videnskabens anvendelse, især efter de to verdenskrige – eksempel: Kjeld Abells skuespil *Dage på en Sky* (1947).

Det videnskabelige: Bøger, der direkte omhandler videnskabernes viden og metode, for eksempel ved brug af videnskabshistoriske cases – eksempel: Thorkild Hansens *Det lykkelige Arabien* (1962).

Det æstetiske: Brug af videnskab som inspirationskilde til ny litteratur – eksempel: Inger Christensens *det* (1969).

Med undtagelse af *det* er det mandlige hovedpersoner, der optræder som forskere i de ovennævnte værker. Når man anskuer litteraturen i sammenhæng med forskning og samfund, er der den enkle forklaring, at mænd historisk set har været altdominerende i videnskaben. Med flere kvinder i forskning kunne man af samme simple grund forvente, at det også vil blive afspejlet i populærlitteraturen. Gennem de seneste årtier er der dukket en række kvindelige protagonistpendanter til videnskabsmændene op i såvel dansk som international populærlitteratur. I denne artikel vil vi fremhæve tre nyere danske populærromaner, alle krimier og alle omhandlende kvindelige hovedpersoner med en vis tilknytning til naturvidenskaberne: Peter Høegs *Froken Smillas fornemmelse for sne* (1992), Michael Larsens *Femte sol brænder* (2000) og Sidsel Jo-Gazans *Dinosaurens fjer* (2008). Vi gennemfører tekstnære analyser af de tre romaners hovedpersoner med fokus på køn og naturvidenskab, herunder hovedpersonernes forhold til forskning, mænd og mandlige forskere. I konklusionen vil vi samle analyserne med brug af de tre ovennævnte kategorier: det offentlige, det videnskabelige og det æstetiske. Først vil vi dog kort skitsere den specifikke populærlitterære genre, nemlig kriminalromanen, inden for hvilken de tre romaner befinder sig, for at forstå hvordan – og hvorfor – den kan bruges som en særligt

interessant indgangsvinkel til et studie af videnskab og videnskabs*kvinder* i populærkultur.

Krimi og køn

Litteraturhistorisk set har populærlitteratur været defineret som modsætning til finlitteratur. Hvor forståelse af finlitteratur kræver en vis litterær dannelse, herunder minimalt kendskab til litteraturvidenskabelige fortolkningsbegreber, er populærlitteratur tilgængelig for enhver. Selv om mange litterater stadig kun beskæftiger sig med finlitteratur, har populærlitteraturen i dag vundet anerkendelse som en selvstændig del af nyere litteraturhistorie. Den svenske litteraturforsker Anders Öhman (2002) har beskrevet populærlitteraturens særegne kvaliteter som en nedprioritering af litteraturens formelle og æstetiske kvaliteter til fordel for øget fokus på forholdet mellem individ (i form af hoved- og bipersonerne) og samfund (i form af disses omgivelser). Det vigtigste for den litterære analyse af populærlitteratur er altså ikke at sammenligne med den finlitterære kanon, men derimod at forstå værkernes eller de populærlitterære genrers skildring af mennesker, kultur og verden.

En af de populærlitterære genrer, som Anders Öhman og andre beskæftiger sig med, er krimien. Öhman (2002) sammenholder udviklingen i mandlige detektiver – fra Conan Doyles Sherlock Holmes til Raymond Chandlers Philip Marlowe – med ændringen i kønsrollemønstre i løbet af det 20. århundrede. Hvor Holmes sjældent fik modspil fra det andet køn, bliver den hårdkogte, amerikanske detektiv efter anden verdenskrig ofte udfordret af kvinder fra et højere socialt lag – kvinder, som også er seksuelt udfordrende og ofte på forbrydernes side. De første kvindelige detektiver i populærlitteraturen kan spores tilbage til slutningen af 1800-tallet (Knight 2004). I det 20. århundrede introducerede forfattere som Agatha Christie og Dorothy Sayers uafhængige og ugifte kvindelige detektiver, som påtog sig opklaringen af seriøse forbrydelser såsom mord. Miss Marple lever stadig i bedste velgående, men det var primært i 1970'erne, at den kvindelige detektivs væsentligste karaktertræk for alvor ændrede sig. Med feminismens opblomstring opstod en særskilt genre af krimier med kraftfulde kvindelige hovedpersoner, de såkaldte femikrimier (Egholm Andersen 2008, Liversage 2007). Forfattere som P. D. James, Lillian O'Donnell og Marcia Muller udviklede selvstændige og stærke kvindelige protagonister og skildrede dem i deres møde eller måske snarere

sammenstød med den patriarkalske verden (Knight 2004: 77-80, 162-163). Femikrimier inkorporerer den antagonistiske feministiske dagsorden, der udstiller ulighed og overgreb mod kvinder som et resultat af det maskuline køns hegemoni i samfundet, i den traditionelle krimis fortællestil og persongalleri.

Stephen Knight (2004) påpeger, at den kvindelige detektiv ofte portrætteres som androgyn og med problematiske forhold til mænd. Hun befinder sig typisk på kanten af den mandsdominerede politiverden. Nutidige kvindelige detektiver er udpræget modige og ikke bange for at kaste sig ud i fysiske eller intellektuelle styrkeprøver med mændene. I nyere femikrimier finder man ligeledes hovedpersoner med forskerbaggrund: Sarah Andrews, hovedperson i *Tensleep* (1994) og efterfølgende romaner, samt B. B. Jordans Celeste Brown i blandt andet *Triplet Code* (2001) er blot to eksempler på nyere internationale krimiserier med kvindelige forskere i hovedrollen.

Femikrimier er altså populærlitterære bearbejdnings af velkendte feministiske problemstillinger vedrørende ligestilling og forholdet mellem kønnene. Krimiens indbyggede modsætninger mellem forbryder, offer og opklarer får dermed paralleller i sociale forskelle mellem kønnene. Den kvindelige detektiv skal ikke bare opklare forbrydelsen, men også overvinde modstanden fra herskende mandlige normer. De tre femikrimier, som er genstand for vores analyse, føjer en ekstra dimension til disse parallelle modsætninger, nemlig videnskaben. Som Frank Egholm Andersen (2008: 60-61) har påpeget, fungerer videnskab som en indvævet dobbelttekst i forhold til kriminalgæden og den feministiske diskurs.

I lyset af nyere krimiromaners fremstilling af kvindelige detektiver (og forskere) finder vi det interessant at undersøge, hvorledes de tre danske krimier, der er genstand for vores analyse, fremstiller deres kvindelige hovedpersoner, og hvordan den videnskabelige tekst indgår i romanerne. Vi analyserer derfor hovedpersonernes kvindelige, videnskabelige samt relationelle (i forhold til mændene) dimensioner, inden vi i konklusionen stiller mere skarpt på romanernes videnskabelige dobbelttekst.

Kvinden

Alle tre hovedpersoner – Peter Høegs Smilla, Michael Larsens Alexandra og Sidsel Jo-Gazans Anna – deler alle det fællestrek, at de har problematiske familieforhold. Smillas baggrund er på mange måder broget. Hen-

des mor er inuit, og faren er dansk. Hun er opvokset dels hos sin mor i Grønland, dels hos sin far i Danmark. Alexandra er arkæolog med hang til astronomi, og hun er født og opvokset i Egypten med hang til at være dansker. Efter at hun som ung blev voldtaget, blev hun hjulpet ud af Egypten til Danmark af Thomaz, som gennem hele romanen er hendes faste støtte og rollemodel. Anna er alenemor med et problematisk forhold til både sin ekskæreste og sin mor, hvilket hun bliver nødt til at håndtere, alt imens hun forsøger at færdiggøre sit studie og løse en mordgåde.

De tre kvinder er dog også på mange måder forskellige, både som forskere og i deres personlige karaktertræk. I Høegs roman er fortællepositionen Smillas jeg-fortæller. Vi lærer således Smilla at kende både gennem hendes ydre handlinger og indre refleksioner. Hendes selvkaraktistisk udspringer ofte af analogier til matematikkens verden. Smillas første selvrefleksion handler om hendes ensomhed, der "som et nådens lys" tildeles en religiøs betydning (Høeg 1992: 17). Hun illustrerer ensomheden ved at fortælle en kort historie om, hvordan matematikeren Georg Cantor forklarede uendelighedsteori for sine elever. Matematikkens uendelighed og Smillas ensomhed bliver således to sider af samme sag. Senere benytter hun Newtons forestilling om det absolutte rum som grundlag for sin egen tro på et urokkeligt fundament i tilværelsen, et Bertrand Russel-citat om ren matematik til at forklare sit distancerede forhold til madlavning og de negative tal som udtryk for længsel (Høeg 1992: 47, 55, 112).

Alexandra er på mange måder Smillas kvindelige modsætning og er hverken en typisk forsker eller en typisk kvinde; hun drikker for meget, ryger som en skorsten, og hun har det med at falde for de forkerte mænd. Til gengæld er hun lynende intelligent, smuk, sexet, modig og lader sig ikke hundse rundt med af andre, alt sammen attributter vi ofte forbinder med moderne kvindelige videnskabshelte kendt fra film og andre medier, som eksempelvis *Tomb Raider* med den karismatiske, fysisk stærke og videnskabskyndige Lara Croft.

Midt imellem den noget introverte Smilla og ekstroverte Alexandra finder vi Anne, som igennem sin alenemorstatus og arbejdet med et besværligt og kontroversielt speciale forsøger at finde ud af, hvem hun er. Romanen ender med sætningen: "Så var Anna biolog", hvilket indikerer, at der (også) er tale om en form for faglig dannelsesroman med en lykkelig udgang (Gazan 2008: 447). Udover spændingsmomentet, de detaljerede diskussioner om fugles slægtskab med dinosaurer og den ofte bidende beskrivelse af de biologiske fagmiljøer på Københavns Universitet handler

romanen også om, hvordan Anna træder i karakter som kvinde, som mor og som detektiv. Anna klarer udfordringerne på det private og det sociale plan, forsones med sine forældre og deres skilsmisse, består sit speciale og bliver – “biolog”.

Alle tre kvindelige hovedpersoner evner at handle på egen hånd, når det gælder: Alexandra på sin fandenivoldske og lidt klodsede facon, Smilla og Anna lidt mere diskret og listigt. For alle tre gælder det, at deres kvindelighed (og selvstændighed) er knyttet til deres forskerrolle. Det træder mest tydeligt frem i Smilla- og Anna-figurerne, hvor den personlige identifikation og udvikling er direkte forbundet med deres fag, henholdsvis matematik og biologi. Forskellen mellem kvinderne Smilla og Anna har en direkte analogi i forskellen mellem disciplinerne: matematik opfattes ofte som noget hårdt, utilnærmeligt, tørt og dødt, mens biologiens elementer er det våde og bløde, livet og det organiske.

Forskeren

Smilla interesserer sig for glacial morfologi, statistik og matematiske grundlagsproblemer uden at have færdiggjort sine påbegyndte uddannelser. Hun har haft ansættelse ved Geodætisk Institut og deltaget i videnskabelige polarekspeditioner. Trods manglende universitetsgrad giver det god mening at se Smilla som videnskabskvinde, ikke mindst fordi hun ofte beskriver sig selv med henvisning til matematik og glaciologi. Den todelte kulturelle og uddannelsesmæssige baggrund udgør centrale elementer af hendes sammensatte karaktertræk og hendes videnskabsopfattelse (Haugland 2005).

Halvvejs henne i bogen udtrykker Smilla tvivl i forhold til den distancerede og verdensfjerne videnskabsrolle, som hun hidtil har identificeret sig med:

Og jeg – hvem er jeg? Er jeg videnskabsmanden, iagttageren? Er jeg den, som har fået chancen til at se livet delvis udefra? Fra et udsigtspunkt af lige dele ensomhed og overblik? Eller er jeg bare patetisk? (Høeg 1992: 223).

Tvivlen kommer Smilla til gode hen imod bogens slutning, hvor hun i et opgør med Professor Loyen og hans rolle i mordet på drengen Esajas også gør op med sit syn på videnskabens autoritet:

Vi lever alle et liv i blind tillid til dem der tager beslutninger. Til videnskaben. Fordi verden er uoverskuelig, al information usigbar. Vi accepterer eksistensen af en rund klode, af atomkerner holdt sammen som dråber, af et rum der krummer, nødvendigheden af at gribe ind i det genetiske materiale. Ikke fordi vi véd det er rigtigt, men fordi vi tror dem, der har fortalt os det. Vi er videnskabens proselytter (Høeg 1992: 400).

Smilla indser, at videnskaben ikke nødvendigvis bærer den rene sandhed i sig, så længe den forvaltes af videnskabs*mand*. Hun kan ikke forsvare at være som dem, der forårsagede drengen Esajas og andres død, og derfor kan hun heller ikke længere tænke som dem. Den instrumentelle og objektiverende tilgang til verden må bortfalde, og hun må lære at se anderledes – måske mere 'kvindeligt' – på livet. Om Smilla helt opgiver sin gamle, traditionelt videnskabelige måde at forstå sig selv og verden på, får vi ikke at vide. Bogen ender uforløst med et: "Det kommer ikke til nogen afgørelse" (Høeg 1992: 435).

Den manglende afgørelse gælder både den underliggende krimihistorie og i forhold til forløsningen i Smillas tvetydige personkarakteristik. Vi ved, at hun besidder både den intuitive og den videnskabelige side, repræsenteret ved moren og Grønland på den ene side og faren og Danmark på den anden. Bogens slutning indikerer et opgør med farens side. Men hvad der herefter sker, får vi ikke at vide og sikkert med god grund, for Smillas indre modsætning er foreløbigt uforløst. Tør Smilla – her forstået som symbolet på velkendte forskelle mellem subjekt og objekt, personlighed og videnskabelighed, følelse og fornuft – mon nogensinde op?

På samme vis som Smilla er influeret af et ikke-vestligt videnskabs-syn, skinner Alexandras tvetydige forhold til videnskaben og den videnskabelige metode igennem i Larsens roman. Inden Alexandra flygtede til Danmark, arbejdede hun som frivillig på en udgravning hos én af de store egyptiske arkæologer, og Alexandras metode er præget af en ikke-vestlig indflydelse. Hun er, modsat de andre (mandlige) forskere, der optræder i bogen, et impulsivt og usystematisk rodehoved, og hendes teorier er kontroversielle: "Hun vidste, at hun med sin teori var på åbenlys kollisionskurs med den etablerede arkæologi" (Larsen 2000: 52). Den etablerede arkæologi med sine forsigtige teoridannelser og omhyggelige metoder står i modsætning til Alexandras videnskab og repræsenterer alt det, som hun gør oprør mod.

Alexandra-figuren bærer præg af, at hun tilhører en generation, hvor al historieskrivning er relativ i forhold til aktuelle teorier og magtforhold.

Ydermere har Alexandra en klar opfattelse af, hvad den ideelle videnskabsmand er, uden dog selv at være i stand til at leve op til dette ideal. Om sin tidligere studiekammerat Kim, siger Alexandra, at han stod for hende som den rendyrkede og sande videnskabelighed: “Mens Alexandra mærkede systematikken og dogmerne glide ind i sine medstuderende som en åndelig ensretning og til en vis grad også som en evig forstyrrelse af egne tanker og visioner, styrede Kim fri af alle konforme og konventionelle måder at se verden på” (Larsen 2000: 65). Derved formår Kim at styre sine tanker (og sin genialitet) i modsætning til Alexandra, der lever med et indre kaos præget af vestlige og ikke-vestlige konventioner og metodiske uklårheder.

Annas tilknytning til videnskaben afspejler sig direkte i specialearbejdet. Specialet omhandler kontroversen vedrørende fuglenes oprindelse, mere specifikt spørgsmålet om, hvorvidt nutidige fugle nedstammer direkte fra dinosaurer. Annas to vejledere, Erik Tybjerg og Lars Helland, fremhæver begge, at der er overbevisende evidens for, at fugle nedstammer fra dinosaurerne, og de har langt størstedelen af forskersamfundet bag sig. Som repræsentant for teorien om, at fugle *ikke* er beslægtede med dinosaurer, finder vi den canadiske ornitolog Clive Freeman – en videnskabelig ‘free rider’. Anna undersøger de to faglige positioner og kommer til den – for hende – nedslående konklusion, at hun ikke vil kunne afgøre kontroversen udelukkende ved at se på datamaterialet i form af forsteninger og knoglestrukturer. Hun aner ikke, hvad hun skal stille op med sin nye viden, og krisen bunder i usikkerhed: “Hvordan skulle hun, Anna, dog nogensinde kunne bidrage med noget, der ville tilføje eller ændre noget? Det kunne hun da ikke!” (Gazan 2008: 154).

Det bliver hendes kontorfælde, den langt mere udadvendte og mere outrerede Johannes, der hjælper Anna ud af krisen. Johannes giver Anna en indføring i videnskabsteori, og Anna bruger videnskabsteori til at løse den videnskabelige kontrovers. Efter Johannes’ forelæsning indser Anna: “Der var noget. Noget næsten skræmmende uhåndgribeligt og essentielt. Noget hun kunne gå videre med” (Gazan 2008: 157). Det skræmmende viser sig at være videnskabens sociale og idiosynkratiske elementer. Selv om de videnskabelige data i form af mange apomorfier (dvs. afledte egenskaber eller former, der går igen fra dinosaurer til fugle) virker overbevisende, er de i sig selv ikke nok til at afgøre forskerstriden. Allerede i første kapitel kommer Anna til den overraskende indsigt, at den videnskabelige kontrovers udelukkende holdes i live af en meget lille gruppe videnskabsfolk med Clive Freeman som centrum. Langt de fleste andre

forskere synes at have accepteret, at fuglene nedstammer fra dinosaurerne. Kontroversen drejer sig ikke om videnskabelig evidens, men er båret af personlige ambitioner og forholdet mellem konsensus og konflikt. Anna konkluderer: “Tænk, hvis alle videnskabsfolk kloden over bare lod det, han [Freeman] sagde, gå ind ad det ene øre og ud af det andet. Så ville hans videnskabelige position tørre ind og falde af som resten af en navlestreng” (Gazan 2008: 336).

I sin videnskabsteoretiske argumentation mod Clive Freemans position fremkommer Anna med nogle generelle overvejelser omkring åbenhed, konsistens, konsekvens og tilstræbt objektivitet i valg af teori, data og metode. Samtidigt bliver forskningsmiljøet fremstillet som stærkt konkurrencepræget med forskerne i nærmest indædt rivaliseren om prestige og forskningsmidler. Lars Helland bliver beskrevet som særdeles dygtig til at skaffe eksterne midler, og parasitologen Hanne Moritzen beskriver det således over for kriminalkommissær Søren Marhaug: “Forskningsmidler er doping i vores verden. Den, der får flest, kommer længst” (Gazan 2008: 422). Annas konklusion er, at videnskabelige kontroverser ofte ikke er strengt videnskabelige:

Forskningsmidler bevilges af mennesker, der også læser aviser og tidsskrifter og ser fjernsyn. [...] Omtale giver medieopmærksomhed, og medieopmærksomhed giver økonomiske midler. Det kan man mene om, hvad man vil. Men man har ikke ret til samtidig at hævde, at det handler om videnskab (Gazan 2008: 400).

Mændene

Et gennemgående tema i de tre romaner er de kvindelige hovedpersoners forhold til det modsatte køn. Smilla, Anna og Alexandra er alle omgivet af videnskabs*mand*, som ikke bare inkarnerer et klassisk videnskabssyn, men også er fremstillet med god brug af stereotypiske kendetegn for videnskabsmanden: Han er reserveret, socialt akavet og marginaliseret, fagligt kompetent grænsende til det geniale, skøre og farlige. Romanerne trækker således på en række traditionelle forskelle mellem kønnene, som direkte overføres til persongalleriet: Hovedpersonerne – kvinderne – oplever brydninger mellem det kvindelige og det mandlige, ligesom de selv gennemgår personlig forandring i historierne, mens bipersonerne – mændene – forbliver entydigt defineret gennem deres kønsrolle.

Smilla møder i sin søgen efter at finde ud af, hvorfor Esajas blev myrdet, en række ældre videnskabsmænd: Dr. Lagermann, Professor Loyen og Andreas Tørk. Det er i mødet med disse videnskabsmænd samt mekanikeren Peter, som hun indleder en affære med, selv om hun er bange for at ende i et afhængighedsforhold til en mand - at Smillas syn på videnskaben og sig selv ændres. Hun indser, at mændene repræsenterer den videnskab, som hun selv har bygget sit liv op om – en reduktionistisk, instrumentel og objektiverende tilgang til natur og verden. I kraft af sin grønlandske oprindelse bærer Smilla dog også et mere holistisk natursyn i sig, ikke helt ulig idéen om den nye videnskab, der vandt stor popularitet samtidigt med romanens udgivelse (Haugland 2005). Den nye videnskab kan være kvinden Smillas vej væk fra den mands- og magtdominerede videnskab.

Alexandras liv er ligesom Smillas fyldt med stereotypiske (videnskabs)mænd, der yder hende modstand. Der er dog også positiv indflydelse fra romanens mænd. Én af dem er hendes tidligere medstuderende Wolther, som er en symptomatisk videnskabsmand, der udfører sit arbejde under kontrollerede forhold i et laboratorium, og hvis metoder og videnskabsidealiser står i diametral modsætning til Alexandras.

Trods stor skepsis vedrørende hendes kontroversielle teorier og metoder svækkes Alexandras faglige selvsikkerhed ikke i løbet af romanen. Men i mødet med kriminalassistenten Adam Blak, som hun så småt forelsker sig i, mister hun fodfæste for en stund. En aften, hvor de to mødes på en café, imponerer hun Blak med sin faglige indsigt, sin kvindelige udstråling og sin indsigt i mordsagen. Dagen efter dette møde, og efter at tømmermændene har sat ind, oplever Alexandra en kortvarig usikkerhed: “Hun havde siddet og græmmet sig ved genkaldelsen af sin bramfri udmelding og skamløse opførelse over for Blak [...] og derfor var der noget ekstra pinagtigt over, at hun ikke havde kunnet tøjle sine lyster blot endnu en dag” (Larsen 2000: 101-102). Forholdet til Blak illustrerer en modsætning mellem den fagligt selvsikre Alexandra og den pinligt berørte og følelsesmæssigt (og til en vis grænse også seksuelt) usikre Alexandra. Alexandra er selvtilstrækkelig i sin egen videnskabelighed, men famlende i det personlige forhold til manden.

Modsat Alexandra er Anna først usikker på sin egen formåen, og dét i stor kontrast til romanens mandlige bipersoner – Tybjerg, Helland og Johannes – der alle er sikre og ambitiøse videnskabsmænd. De tre mænd er dog også meget forskellige: Tybjerg er den indadvendte type, der udelukkende lever for sin forskning og ikke har et socialt liv; Helland er den bar-

ske og konkurrencemindede forsker og er ikke vellidt blandt sine kolleger; Johannes er den vilde studerende med et dobbeltliv i goth-subkulturen og en særlig interesse for videnskabsteori. På grund af deres forskellighed udøver de tre videnskabsmænd forskellig indflydelse på Anna. Mens Tybjerg og Helland står for den etablerede biologiverden, som Anna med sit speciale stræber efter at blive lukket ind i, giver Johannes Anna nøglen, som hun mangler, i form af det ydre, videnskabsteoretiske blik på den biologiske kontrovers. Og selvom Anna påvirkes af videnskabsmændene i hendes liv, finder hun alligevel til sidst sin egen stemme som videnskabskvinde gennem sit speciale.

Det er et fællestræk for Smilla, Anna og Alexandra, at de både møder stereotype videnskabsmænd, men også mænd, der ikke har med videnskab at gøre, og at det primært er sidstnævnte (med Johannes som en mulig undtagelse), der bidrager til hovedpersonernes personlige udvikling. Mens videnskabsmændene i mere eller mindre grad begrænser eller direkte hindrer de kvindelige hovedpersoners opklaring af mordgæderne og søgen efter identitet, er det kærlighedsforholdene eller – i Annas tilfælde – flirten med ideen om samme, der får en reel betydning for Smilla, Anna og Alexandra. De mænd, som er i stand til at nå de kvindelige hovedpersoner på det følelsesmæssige plan, medvirker også til (krimi)historiernes forløsning – i Johannes' tilfælde dog på en lidt omvendt facon, idet hans død bliver til en integreret del af den forbrydelse, der skal opklares

Afsluttende bemærkninger om Smilla, Anna og Alexandra

Smilla, Anna og Alexandra befinder sig i et spændingsfelt mellem krimi, feminisme og videnskab. Hvor de to første dimensioner er en fuldgældig del af femikrimigenren, tilføjer den tredje dimension et ekstra element, den videnskabelige dobbelttekst, som også Egholm Andersen (2008) tidligere har påpeget det. Den videnskabelige tekst fungerer først og fremmest som en spejling af de tre hovedpersoner: Smilla er kold som is og matematik, Anna blød og levende som biologi, og Alexandra omstridt og kontroversiel som astroarkæologi. Derudover trækker den videnskabelige tekst også på traditionelle forestillinger om, hvad god videnskab er, og hvordan 'rigtige' forskere bærer sig ad. Den traditionelle videnskabsopfattelse kommer til udtryk gennem romanernes videnskabs*mænd* og som en indre splittelse hos de kvindelige protagonister. Der kommer således en alternativ viden-

skabelighed på spil, igen udtrykt gennem videnskabskvindernes dobbelttydige forhold til den klassiske videnskab. Hos Smilla er det gryende ideer om 'den nye videnskab', mens det hos Anna er den videnskabsteoretiske 'afsløring' af videnskabens sociale dimension. For Alexandras vedkommende er det hendes rodede, intuitive og kontroversielle videnskab, der tilføjer spænding til den videnskabelige dobbelttekst. At de tre kvinder hver især nærer anderledes opfattelser af og en anden måde at praktisere videnskab på, er måske ikke så underligt: Anna er specialestuderende og har således stadig ungdommens dristighed, når det handler om nye teorier, mens Smilla og Alexandra begge er opvokset med en blandet vestlig/ikke-vestlig baggrund. Som kvinder og på grund af deres brogede baggrund, er de alle outsiders i forhold til den mere etablerede videnskab.

Afslutningsvist vil vi indplacere de tre romaner mere generelt i forhold til anden (populær)litteratur, der har videnskab og teknologi som inspirationskilde, og det kan ske på følgende tre niveauer, jf. introduktionen (Thomassen, Nielsen & Nielsen 2006):

Det offentlige: Som anden populærlitteratur med et feministisk tilsnit berører de tre romaner forholdet mellem kønnene, som det kommer til udtryk i et offentligt rum. De tre kvindelige hovedpersoner kæmper med eksisterende kønsrollestrukturer, og det gælder såvel på det ydre som det indre plan. Den feministiske kritik er således ikke udelukkende rettet mod samfundet som sådant, men er også beskrevet som en almenmenneskelig konflikt, der omfatter såvel mænd som kvinder. Det feministiske projekt er som det kriminalpræventive: godt og opbyggeligt, men også ufuldkomment og måske uladsiggjort i et moderne samfund. Endvidere bearbejder bøgerne også populære opfattelser af videnskabens væsen. Den indbyggede videnskabelige tekst problematiserer traditionelle videnskabsopfattelser som reduktionisme, objektivisme, rationalisme mm. Som det er tilfældet med den feministiske kritik gives der ikke entydige, brugbare alternativer, kun måder at håndtere de herskende konflikter og kontroverser i videnskab og videnskabsteori på. Smilla, Anna og Alexandra er hver især repræsentanter for aspekter af en pågående populærvidenskabelig diskussion om, hvad videnskab og videnskabens rolle i samfundet er og bør være.

Det videnskabelige: Hvor Thorkild Hansen i *Det lykkelige Arabien* brugte en dansk ekspedition fra 1700-tallet som litterært forlæg, er der i de tre romaner tale om forholdsvis aktuelle videnskabelige problemstillinger. Smilla bruger videnskab – glaciologi og matematik – som redskab for en personlig refleksion, blot for at opdage at disse videnskaber er skabt af

en mandspræget vestlig civilisation, som hun ikke kan være fuldgyldigt medlem af. Anna og Alexandra forholder sig ikke i samme grad direkte til deres videnskabelige viden, men er dog begge personligt engageret i forskning. *Dinosaurens fjer* er den af de tre romaner, der i størst omfang behandler det videnskabelige som et selvstændigt emne. Den rummer forholdsvis lange passager om det faglige indhold i diskussionen om fugles slægtskab med dinosaurer, og den diskuterer også problemstillinger vedrørende videnskab som social praksis og videnskab i medierne. Bogens videnskabelige tekst er et opgør med en forestilling om videnskab som ren, objektiv metode – det opgør slumrer dog også hos både Smilla og Alexandra – og der er i *Dinosaurens Fjer* en fremstilling af det videnskabelige som værende tæt sammenflettet med personlig prestige, interne sociale relationer, massemedier og samfundsmæssige magtforhold. Annas videnskabelige dannelse viser dog, at der er en (personlig) vej gennem dette socio-videnskabelige morads.

Det æstetiske: *Froken Smillas fornemmelse for sne*, *Femte sol brænder* og *Dinosaurens fjer* befinder sig alle i den populærlitterære (videnskabelige) krimigenre, hvor det er aktuelle samfundsmæssige og videnskabelige problemstillinger, snarere end æstetisk innovation, der er i højsædet. Det giver selvfølgelig ikke mening at sammenligne Peter Høegs *Froken Smillas fornemmelse for sne* med Inger Christensens *det*. Hvis vi her afslutningsvist skal fremføre en ny æstetisk kvalitet i disse – og lignende – romaner, må det være indarbejdningen af en parallel, videnskabelig dobbelttekst, som også Frank Egholm Andersen (2008) tidligere har fremført. Dobbelttekstens æstetiske funktion er at spejle protagonisternes identitet og det narrative forløb. I *Froken Smillas fornemmelse for sne* er den videnskabelige dobbelttekst til at begynde med hård og kold, som også hovedpersonen og fortællingen er det. Efterhånden som Smilla tør op og bliver ikke bare mere reflekterende og tvivlende, men også mere handlende, opstår der langsomt sprækker i den videnskabelige tekst. I *Femte sol brænder* er den videnskabelige dobbelttekst rodet og distanceret – astroarkæologi omhandler uklare begivenheder, der er langt væk i tid og rum – lidt ligesom Alexandra. Og i *Dinosaurens fjer* er teksten om den biologiske kontrovers og videnskabens (sociale) væsen nært knyttet til Annas personlige konflikter, hendes gradvise identifikationsproces og hendes sociale liv. For alle tre romaner gælder det, at dimensionerne videnskab, person og samfund får samme æstetiske udtryk: De er kendetegnet ved indbyggede og nærmest nødvendige modsætninger a la modsætningen mellem forbryder og detektiv. Sådanne modsætninger er nødvendige for romanernes narrative struktur og fremdrift, og de kan nok finde forløsning inden for rammerne af en enkelt roman, men aldrig opløses helt.

Noter

- ¹ Forfatterne ønsker at takke Cecilie Harrits for konstruktiv læsning og kommentarer.

Litteratur

- Abell, Kjeld (1947): *Dage på en sky: skuespil i tre akter*, København: Thaning & Appel.
- Andrews, Sarah (1994): *Tensleep*, New York: O. Penzler Books.
- Brown, Dan (2004): *Da Vinci mysteriet*, København: Hr. Ferdinand.
- Brown, Dan (2005): *Engle & damoner*, København: Hr. Ferdinand.
- Christensen, Inger (1969): *det*, København: Gyldendal.
- Egholm Andersen, Frank (2008): *Den nordiske femikrimi: løbestiftslitteratur eller fornyelse af en genre?* Frederiksberg: Her & Nu.
- Gazan, Sissel-Jo (2008): *Dinosaurens fjer*, København: Gyldendal.
- Hansen, Thorkild (1962): *Det lykkelige Arabien*, København: Gyldendal.
- Haugland, Anne Gry (2005): "Forklaringen på fornemmelserne: Naturvidenskaben i Frøken Smillas fornemmelse for sne" i A. B. Harsberg & L. M. Rösing (red.), *Abens poetik: Portræt af Peter Hoegs forfatterskab*, Århus: Spring, s. 150-163.
- Haynes, Roslynn D. (1994): *From Faust to Strangelove: Representations of Scientists in Western Literature*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Høeg, Peter (1992): *Frøken Smillas fornemmelse for sne*, København: Rosinante.
- Jordan, B. B. (2001): *Triplet code*, New York: Berkley Prime Crime.
- Kehlmann, Daniel (2007): *Opmålingen af verden*, Helsingør: Per Kofod.
- Knight, Stephen (2004): *Crime Fiction Since 1800: Detection, Death, Diversity*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Larsen, Michael (2000): *Femte sol brænder*, København: Centrum.
- Liversage, Toni (2007): "Femikrimi - hvad er det?" *Information*, 27. juli. Hentet d. 26. november 2010 fra: <http://www.information.dk/116916>.
- Russell, Nicholas (2009): "The New Men Scientists at Work in Popular British Fiction Between the Early 1930s and the Late 1960s", *Science Communication*, vol. 31, nr. 1, s. 29-56.
- Thomasen, Laura Søvsø, Nielsen, Henry & Nielsen, Kirsten Hvidtfelt (2006): "Naturvidenskab, teknologi og litteratur" i H. Nielsen & K. H. Nielsen (red.), *Viden uden grænser. Dansk Naturvidenskabs Historie 1920-1970*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, s. 437-457.
- Öhman, Anders (2002). *Populärlitteratur: de populära generernas estetik och historia*, Lund: Studentlitteratur.